

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я - 2022**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З
МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

26-27 травня 2022 року

Запоріжжя
2022

УДК 342.9: 614.2

М 58

*Рекомендовано до друку Центральною методичною радою
Запорізького державного медичного університету
(протокол № 1 від 27.06.2022 р.)*

Редакційна колегія:

Аніщенко Михайло Анатолійович, доцент кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я, медичного та фармацевтичного права ЗДМУ, кандидат юридичних наук, доцент;

Алексєєв Олександр Германович, завідувач кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я, медичного та фармацевтичного права ЗДМУ, кандидат фармацевтичних наук, доцент;

Гамбург Леонід Самойлович, доцент кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я, медичного та фармацевтичного права ЗДМУ, кандидат юридичних наук, доцент.

За загальною редакцією ректора Запорізького державного медичного університету, доктора медичних наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України **Колесника Юрія Михайловича**

М 58 Правові проблеми сучасної трансформації охорони здоров'я:
збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 26-27 травня 2022 р.) /
за заг. ред. Ю.М. Колесника. - Запоріжжя: ЗДМУ, 2022. - 136 с.

ISBN 978-966-417-157-3

У збірнику представлені матеріали тез доповідей, що виражають теоретичні та практичні правові проблеми сучасної трансформації охорони здоров'я. Авторами статей є науковці та практики галузі правознавства та охорони здоров'я з різних регіонів України та з інших держав, колом професійних інтересів яких є правові питання медицини та фармації.

УДК 342.9: 614.2

ISBN 978-966-417-157-3

© М.А. Аніщенко, О.Г. Алексєєв, Л. С. Гамбург, 2022

© Видавництво ЗДМУ, 2022

Гамбург Леонід Самойлович,
доцент кафедри соціальної медицини,
громадського здоров'я,
медичного та фармацевтичного права
Запорізького державного медичного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

НОВАЦІЇ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Системою психічного здоров'я охоплено значну частину населення України. Статистична інформація, що міститься в Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1018-р вказує, що станом на 1 січня 2017 р. 1673328 мешканців України перебували на обліку у зв'язку з розладами психіки та поведінки, у тому числі 694928 – внаслідок розладів, пов'язаних із вживанням алкоголю та наркотиків (3,9% населення). За 2016 р. до закладів з надання психіатричної допомоги було госпіталізовано 182415 хворих, які в середньому 53,4 дні перебували у стаціонарі. До кінця 2016 р. в Україні 261240 хворих на психічні розлади мали групу інвалідності, з них 8,5% – діти віком до 17 років. 9893 хворих у 2016 р. спочатку були визнані особами з інвалідністю через психічні розлади. Смертність населення України від умисного самопошкодження у 2015 р. склала 17,7 на 100 тис. населення [1]. На жаль, послуги психіатричної допомоги продовжували асоціюватися з обмеженням прав людини, дискримінацією, зокрема сегрегацією користувачів цих послуг.

Згідно з даними Української Гельсінської спілки з прав людини на 1 січня 2017 р. найбільш уразливою групою у кількості 39797 осіб, з них 36025 осіб з інвалідністю (91,4%), залишалися недієздатні особи та особи, дієздатність яких була обмежена у судовому порядку. При цьому відносно майже 9% осіб, які страждають на розлади психічного здоров'я, інвалідність не була встановлена, тому вони не мали доступу до належного рівня послуг. Потрібна була активізація органів опіки та піклування у забезпеченні доступу недієздатних осіб до послуг, пов'язаних з інвалідністю. 30427 недієздатним особам та 1128 особам, цивільна дієздатність яких обмежена, були призначені опікуни та піклувальники, з яких 30111 (95,5%) перебувають у спорідненості з підопічними. 7666 недієздатних осіб та 164 особи, цивільна

дієздатність яких обмежена, опікуни та піклувальники яких не призначені, перебувають під опікою або піклуванням установ соціального захисту сфери управління Міністерства соціальної політики України. 5297 недієздатних осіб поміщені опікунами до спеціальних закладів [2]. Тому у 2017 р. Верховною Радою України було прийнято низку важливих законопроектів [3, 4, 5], покликаних покращити ситуацію із забезпеченням прав осіб із розладами психічного здоров'я. Більшість законодавчих новацій спрямовані на розширення прав недієздатних осіб, зміни процедури позбавлення особи дієздатності, механізмів примусової госпіталізації та примусового огляду осіб із психічними розладами, а також – кримінального процесуального законодавства, що регулює застосування примусових заходів медичного характеру. Поліпшити доступ до правосуддя цієї категорії громадян покликані зміни, внесені до Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК) 24.02.2018 р. Ст. 300 ЦПК визначено, що заява про перегляд рішення про визнання особи недієздатною може бути подана самою цією особою. Відповідно до ч. 6 ст. 300 ЦПК рішення про обмеження цивільної дієздатності або позбавлення дієздатності наразі обмежується двома роками, що забезпечує додатковий захист законних інтересів недієздатних чи обмежено дієздатних осіб [6]. Проте ці зміни не можна вважати повноцінними, оскільки законодавець не вніс відповідних змін до ст. 42 ЦК України, яка також регулює процедуру відновлення дієздатності. Виходить, що існує колізія у законодавстві, адже у ЦК України зазначено, що відновлення цивільної дієздатності відбувається лише за заявою опікуна або органу опіки та піклування [7].

Уявляються позитивними положення ст. 299 ЦПК про участь особи, щодо якої приймається рішення про визнання її недієздатною або обмеження її дієздатності, у судовому засіданні. Передбачено можливість участі через відеоконференцію у разі знаходження особи у психіатричному закладі. Участь особи у судовому засіданні, заслуховування її думки є однією з фундаментальних умов доступу до правосуддя осіб із проблемами психічного здоров'я. Втім, законодавець вирішив, що не у всіх питаннях, що стосуються недієздатних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена, їхня думка важлива. Зокрема, не передбачено врахування думки особи при розгляді справ про призначення опікуна або піклувальника.

Водночас зменшено втручання опікуна в інші сфери життя недієздатної особи, а саме виключено положення про стерилізацію недієздатних осіб за згодою опікуна (ст. 281 ЦКУ, ст. 49 Основ законодавства України щодо

охорони здоров'я). Проте ризик прийняття опікуном рішень, які не обов'язково можуть бути підтримані недієздатною особою, зберігається відповідно до ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я, згідно з якою медичне втручання щодо недієздатної особи здійснюється за заявою опікуна [8].

Як і раніше, недієздатні особи залишаються позбавленими права на звернення. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про звернення громадян» звернення недієздатних осіб не підлягають розгляду, таке звернення може бути подане лише законними представниками [9]. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини 10 листопада 2017 р. надав конституційне подання щодо визнання таких положень неконституційними [10].

У змінах до Закону України «Про психіатричну допомогу» переглянуто процедуру госпіталізації недієздатних осіб. Згідно з рішенням Конституційного Суду України порядок госпіталізації недієздатної особи за згодою опікуна було визнано неконституційним [11]. З того часу питання госпіталізації недієздатної особи вирішувалося на підставі рішення суду. Відповідно до змін ст. 13 Закону України «Про психіатричну допомогу», недієздатна особа може бути госпіталізована за її згодою, або у разі неможливості отримання такої згоди – за рішенням органу опіки та піклування, яке приймається не пізніше 24 годин з моменту звернення до цього органу законного представника зазначеної особи та може бути оскаржено до суду [12]. Нажаль, рішення таких органів поки що носять здебільшого формальний характер, зважаючи на кількість недієздатних осіб, позбавлених послуг, пов'язаних з інвалідністю.

Але зазначеним Законом встановлено необхідність отримання згоди особи з психічними порушеннями у випадках надання послуг психічного здоров'я, включаючи рішення про застосування лікування, проведення психіатричного огляду, надання амбулаторної допомоги, госпіталізації до психіатричної лікарні, направлення до закладів соціального захисту. Якщо така особа не може висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду, тоді таку згоду може надати опікун, який зобов'язаний повідомити про таке органи опіки та піклування.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1018. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80>
2. Лебідь В., Мойса Б. Права осіб з проблемами психічного здоров'я – 2017 Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-osib-iz-problemamy-psyhichnoho-zdorov-ya-2017/>
3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги від 15.04.2016 № 4449. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58760
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (про врегулювання законодавства у сфері застосування заходів до особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання щодо їх застосування) від 04.12.2014 № 1242. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52696
5. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 23.03.2017 № 6232. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41,42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
9. Про звернення громадян. Закон України від 2 жовтня 1996 року №393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

10. Конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради з прав людини від 17.11.2017 № 1-2553. Конституційний Суд України URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/kp000_redacted.pdf

11. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-1/2016 від 01.06.2016. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>

12. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1489-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. Ст. 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>